Musul ve Ötesi

Kapı komşumuz Irak, tıpkı 20 yıl önce Afganistan'da Taliban'ın yükselişine benzer bir siyasal süreç yaşıyor. Afganistan içindeki etnik ve siyasi gerilim yepyeni bir gücü ortaya çıkarmış ve bu güç Pakistan istihbaratının desteği ile birkaç yıl içinde önce tüm Peştun bölgelerinde gücü eline almıştı. Yaşanan kanlı iç savaş ardından yedi yıllık Taliban iktidarı, sadece ülkeyi değil tüm İslam dünyasını diken üstünde tutan bir süreci başlatmıştı. Bu süreç Batı'nın İslam dünyasına yeni saldırılarını tetikleyen 11 Eylül olayları ile birlikte son bulmuştu. Bugün benzer bir gelişme Irak'ta yaşanıyor. Yıllardır Şii ve Sünni gerilimin en sıcak yaşandığı ülke olan Irak'ta, Maliki rejiminin uygulamaları büyük bir Sünni kitleyi marjinalleştirmiş ve alternatif güç odaklarının kucağına itmiştir. Gelinen aşamada, Suriye'deki krizin de yardım etmesi ile birlikte, iki ülkenin ortasındaki kırsal çöl bölgeleri IŞİD'in mayalanmasına uygun bir zemin oluşturmuştur. Bu bölgelerdeki huzursuz Sünni aşiretlerden müttefikler devşiren IŞİD, sıkışıp kaldığı çölden çıkarak şehirleri ele geçirmeye başladı. Suriye'de Rakka, Deyrizor ve geniş bir kırsal alan ile, Irak içinde Felluce, Musul, Tikrit ve Anbar vilayetindeki irili ufaklı onlarca kasaba şimdi onların elinde.

Ortadoğu'da, genel manzara itibarıyla son üç yıldır yaşanan ve bölgedeki hemen her ülkede bir şekilde iç istikrarın sarsıldığı ve rejim değişikliklerinin hızlı seyrettiği siyasi kaos ortamı, yepyeni aktörleri ve dinamikleri açığa çıkardı. 2003 yılından beri Irak'ın içinde bulunduğu çatışma bir şekilde kontrol altında tutulmuşken, Suriye savaşının oluşturduğu yeni gerçeklik güç dengelerini tamamen değiştirmiş ve bölgesel güçlerle arazideki vekillerini Irak, Suriye ve Lübnan'da dinamik bir hesaplaşma dönemine sokmuştur.

Bu yeni gerçeklikteki gerilim hali, sınırlarının nerede başlayıp bittiği belli olmayan görünüşteki söylemler ve gizlenen gerçek amaçlar sarkacında daha karmaşık bir hal aldı. Petrolün, mezhebî dürtülerin, siyasi amaçların ve bölgesel stratejik gerekçelerin iç içe geçtiği böylesi bir karmaşada kimin neyi, neden yaptığını anlamak çoğu zaman zorlaşmış ve bir ülkede istikrara oynayan bir yönetimi, farklı bir sorunda kaostan çıkar umar bir pozisyonda görmek sıradanlaşmıştır. Tümü diktatör olduğu halde her birinin destek veya muhalefet dinamikleri farklılaşan Esad-Sisi-Maliki karşılaştırmasında en iyi şekilde görünen bu çelişik durum, sadece Ortadoğu'nun son 100 yıldır değişmez manzarasını değil aynı zamanda uluslararası güçlerin değişmez iki yüzlülüklerini de açıkça ortaya çıkarmıştır.

Ortadoğu'nun son 10 yıldır yaşadığı süreç, dünyanın gidişatının tam tersine yani daha özgürlükçü ve demokratik bir devri başlatmak yerine, diktatörlerin nöbet değiştirme seremonisine dönüştü. Kısa süre içinde eski diktatörler yerine yenileri yerlerini aldı.

IŞİD'in Musul'u içine alan tüm batı Irak kesimi ile Suriye'nin doğu bölgelerini ele geçirmesi aslında etnik ve mezhebî çatışmanın sadece Irak ve Suriye'yi değil tüm bölgeyi kuşatmaya başladığının en önemli göstergelerinden biri olarak okunmalı. Suriye savaşının tetiklediği bu mezhebî gerilim aslında bölgenin karmaşık ve kırılgan dokusunu darmadağın etti.

Irak petrollerinin ana ihracat güzergâhı durumundaki Musul'un IŞİD militanlarının kontrolüne geçmesi tüm Ortadoğu'nun içinden geçtiği çalkantılı süreci bütün çıplaklığı ile gözler önüne serdiği gibi, Suriye savaşının bölgede oluşturduğu yayılma potansiyelini de ispatladı.

Söz konusu örgütün kimin hesabına veya hangi çıkar gruplarının sözcüsü olduğu konusunda spekülasyonlar bir yana, bölgesel politikalarda oynadığı katalizör rolü her seferinde istikrarsızlık isteyen çevreleri işaret ediyor.

Ortadoğu'da çatışmacı söylemin yeniden tavan yapması bir rastlantı değil. Aynı anda yükselişe geçen Şii politik ve militan söylemin karşıtını besleyerek Sünni militanlığı tetiklemesi sonuçlarını tahmin etmenin mümkün olmadığı riskli bir dönemi başlattı. Yeni dönemde Ortadoğu'da kaosun beslendiği çatışma dinamiklerinin başında bu mezhebî dürtüler ve bunlara oynayan siyasi aktörlerin birbirlerine yönelik hamleleri oluşturacak.

11. yüzyılda Selçuklu-Fatımi, 16. yüzyılda Osmanlı-Safavi çatışması olarak kendini gösteren medeniyet içi çatışma hali, 21. yüzyılda yine merkezi Ortadoğu'da ama farklı aktörler eliyle yeniden sahnede.